

چشم انداز داستان نویسی معاصر

هند

(هندی- اردو)

با نگاهی به کتاب داستان نویسی معاصر هند

مقدمه

سنت قصه‌نویسی هندی به قدمت ودهاست و ریشه قصه‌های کهن هندی را باید در ادبیات ودایی جست‌وجو کرد. داستان‌ها و حکایت‌های سانسکریت، مانند هیپوپادش، کادامبری، پنج تنتر، ادبیات پورائیکه تراگانا و جاتکاهل شامل داستان‌های روایتی سنتی کهن هندی و حاوی مطالب مذهبی ادبیات ودایی هستند که عموماً با مضامین پند و اندرزهای اخلاقی همراهند.

و اما نخستین داستان‌های هندی نزدیک به مفهوم داستان‌های امروزی، در اوایل قرن نوزدهم میلادی، پس از تأسیس کالج فورت ویلیام در ۱۸۰۰ میلادی نوشته شد. تأثیر ادبیات فارسی، ادبیات غربی و به خصوص ادبیات انگلیسی بر این آثار مشهود است. تعداد زیادی از داستان‌های این دوره توسط نویسندگانی چون انشاءالله خان، لالو لعل، سادال میشرال و دیگران نوشته شد. این داستان‌ها ترکیبی از داستان‌نویسی فارسی، غربی و روایت‌های سنتی- مذهبی هندی هستند و بیشتر از حیث تاریخی اهمیت دارند و از ارزش ادبی درخوری برخوردار نیستند.

امروزه در شبه‌قاره هند با توجه به تعدد قومی و زبانی، داستان‌ها و رمان‌ها به زبان‌های متعدد منطقه‌ای نوشته می‌شوند؛ از جمله می‌توان از زبان‌های گجراتی، مالایالام، مراتی، اردو، کانادا، پنجابی، بنگالی، هندی، اردو و انگلیسی نام برد. در این بین، داستان‌نویسی به زبان هندی از شاخه‌های اصلی داستان‌نویسی در کشور هندوستان محسوب می‌شود و با توجه به اینکه هندی زبان اول مردم هندوستان است، ادبیات این حوزه از روایی گسترده‌تری برخوردار است. در این مقاله به بهانه بررسی کتاب داستان نویسی معاصر هند مروری بر داستان‌نویسی هندی و اردو خواهیم داشت.

داستان‌نویسی معاصر هند عنوان کتابی است که با همکاری دو تن از استادان زبان و ادبیات فارسی از ایران و هندوستان نوشته شده است و به معرفی داستان‌نویسی به زبان‌های هندی و اردو، پیدایش و رشد و

دکتر بهناز علی پور گسگری*

* داستان‌نویسی معاصر هند.

* مریم جلیلی جهان تیغ و راجندر کمار.

* چاپ اول، دهلی: انتشارات بخش فارسی دانشگاه

دهلی، ۲۰۰۵ م.

* چاپ دوم: ۲۰۰۸.

چکیده

در سرزمین وسیع هندوستان، با وجود کثرت فرهنگی، قومی و زبانی، داستان‌ها و رمان‌ها به زبان‌های متعدد منطقه‌ای نوشته می‌شوند. کتاب داستان‌نویسی معاصر هند (هندی- اردو)، عنوان کتابی پژوهشی است که با همکاری دو استاد زبان و ادبیات فارسی از ایران و هند نوشته شده است. در این کتاب، مؤلفان به عوامل پیدایش و رشد صد سال داستان کوتاه مدرن هندی و اردو، با ذکر نمونه‌هایی شاخص از داستان‌های کوتاه این دوره پرداخته‌اند. هدف این مقاله در گام نخست، بررسی و تحلیل این اثر به منظور آشنایی با ادبیات ملل دیگر، معرفی داستان کوتاه‌نویسی هندی و اردو و سپس نقد، ارزیابی و تبیین نقاط قوت و کاستی‌های اثر می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: نقد، تاریخ ادبیات، آنتولوژی، داستان کوتاه هندی- اردو.

شکوفایی آن می‌پردازد. بی‌تردید این کتاب برای فارسی‌زبانان و به‌ویژه مشتاقان ایرانی علاقه‌مند به داستان و داستان‌نویسی در شبه‌قاره، اتفافی خوشایند است؛ ضمن اینکه پنجره‌های تازه به روی شناخت داستان‌نویسی ملل دیگر گشوده است و می‌توان آن را گامی تازه در راه شناخت داستان‌نویسی مدرن هندی به شمار آورد. به علاوه، به دنبال سابقهٔ دیرین پیوستگی نژادی، زبانی و فرهنگی دو ملت ایران و هندوستان، می‌توان آن را آغاز مطالعهٔ جدی در یافتن مشترکات، پیدایش و سیر تکوین تاریخ داستان‌نویسی نوین دو کشور تلقی کرد.

ساختار کتاب

کتاب در ۲ بخش و ۴ فصل تنظیم شده است. بخش اول به تاریخچهٔ داستان‌نویسی معاصر هندی می‌پردازد. معرفی برخی نویسندگان شاخص و ده داستان کوتاه انتخاب‌شده به همراه نقد و تحلیل آنها، فصل دوم این بخش از کتاب را تشکیل می‌دهد.

بخش دوم کتاب نیز به پیدایش ریشه‌های داستان‌نویسی اردو در هند، معرفی برخی از چهره‌های شاخص داستان‌نویسی اردو زبان، و ۱۰ داستان کوتاه و شرح و توصیفی مختصر از آنها اختصاص یافته است. شایان ذکر است که رویکرد مؤلفان کتاب، بر داستان کوتاه معاصر هندی و اردو و پیدایش و رشد آنها متمرکز است؛ از این رو، به رمان و رمان‌نویسی اشاره‌ای نشده است.

در فصل اول بخش نخست، عوامل تحول در ساختار اقتصادی و اجتماعی هند و ظهور ادبیات نوین بررسی می‌شود. سال ۱۸۵۰ میلادی مصادف است با آغاز مبارزات استقلال‌طلبانهٔ هند. این مبارزات، که در بدو امر کمتر جنبهٔ ملی و سیاسی داشت و در وجه غالب، جدالی میان فئودالیسم و سرمایه‌داری بود، به تدریج به رویارویی روشنفکران با حضور انگلیسی‌ها انجامید و انگلیسی‌ها را واداشت تا تغییراتی عمده در نظام اقتصادی هند به وجود آورند؛ اما توجه آنها به نوسازی و مدرنیزم، تنها به شهرها اختصاص داشت و فئودالیسم در روستاها به قوت خود باقی ماند. حضور انگلیسی‌ها و تغییراتی که آنها در نظام اقتصادی هند به منظور رسیدن به اهداف استعماری خود ایجاد کردند، ناخواسته امتیازاتی در اختیار طبقات مرفه اجتماعی قرار داد، که همان افراد بعدها از پیشروان آزادی و استقلال‌خواهی شدند و در ادبیات و هنر تحولاتی ایجاد کردند. این پیشروان، در زمینهٔ ادبیات و هنر نوین نیز پرچمدار شدند و ادبیات معاصر هند با ظهور نویسندگانی مانند بهارتندو و هریش چندر، گام‌هایی تازه را آغاز کرد. آشنایی با علوم و فنون جدید و مقاومت در برابر جای‌گزینی زبان انگلیسی به جای زبان فارسی، که زبان حکومتی-اداری هند بود، اسباب گسترش زبان هندی را فراهم ساخت. روشنفکران گسترش زبان هندی را ابزاری برای مقابله با نفوذ فرهنگی انگلیسی‌ها قرار دادند و در همگانی ساختن آن کوشیدند.

از جملهٔ عوامل مهمی که در پیشرفت نثرنویسی و گسترش زبان هندی گفتاری مؤثر بوده‌اند، به این عوامل اشاره شده است: آشنایی هندیان

با علوم و فنون جدید، تحمیل زبان انگلیسی و تلاش مصلحین اجتماعی علیه تسلط زبان انگلیسی و مقاومت مردم در برابر نهضت مذهبی مسیحی، نقش مطبوعات و انجمن‌های اصلاح‌طلب.

پس از این مقدمه، به داستان‌نویسی و داستان‌نویسان هندی قرن بیستم، از سال‌های ۱۹۰۰ تا ۱۹۴۰ پرداخته می‌شود. اما لازم است کمی به عقب برگردیم و زمینهٔ اصلی پیدایی ادبیات نوین هندی را در سال‌های ۱۸۸۲ تا ۱۹۱۸ جست‌وجو کنیم؛ این دوره، به‌ویژه از نهضت‌ها و جنبش‌های اصلاح‌طلبانه متأثر است. دو انجمن «آریا سماج» و «سانتا دارما» به عنوان دو تشکل مهم اصلاح‌طلب در تاریخ هند، سهمی بزرگ در بیداری مردم و توسعه و گسترش نثر و زبان هندی ایفا کردند. آنها به ازدواج کودکان، سیستم تبعیض‌آمیز نظام طبقاتی آیین هندو، رسم سوزاندن بیوگان، بت‌پرستی و تابوهای غذایی معترض بودند و علی‌رغم مقاومت‌های شدید فرقه‌های متعصب هندو، موفق شدند اصلاحاتی در این زمینه‌ها انجام دهند. از میان همین آزادی‌خواهان، گروهی به ادبیات توجهی ویژه نشان دادند. نخستین رمان هندی به نام باگیواتی در این دوره توسط یک روحانی اصلاح‌طلب هندو نوشته شد، که به مضامینی مثل ازدواج کودکان، تجمل‌گرایی، فقر، فسادهای مالی در سیستم‌های قضایی و پلیس می‌پردازد. نخستین داستان کوتاه مدرن هندی نیز به نام اندومی توسط کیشوری لال گوسوامی در ۱۹۰۰ میلادی تولد یافت و به دنبال آن، اقبال نویسندگان به داستان کوتاه افزایش یافت و تا سال ۱۹۱۸ به تدریج داستان‌نویسی هندی از قالب کلاسیک و سنتی خود خارج گردید. برای این دسته از نویسندگان، که عموماً فعالان سیاسی و ملی‌گرا بودند، داستان ابزاری برای بیداری و آگاهی مردم و گسترش نثر و زبان هندی قرار گرفت؛ از این رو، در ساخت و پرداخت داستان‌ها توجهی ویژه دیده نمی‌شود. از مضامین عمده‌ای که در آثار نویسندگان این دو دهه بیشتر به چشم می‌خورد، باید به فقر، بیان مفاسد اجتماعی، مشکل بیوگان، مفاسد ازدواج پیران با کودکان، انتقاد از سیستم کاستی، استثمار کارگران توسط حاکمان انگلیسی یا دست‌نشانندگان محلی آنها اشاره کرد.

و اما دورهٔ مربوط به سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۳۶، یکی از دوره‌های بی‌نظیر تاریخ اجتماعی-سیاسی و فرهنگی کشور هندوستان است. در صحنه‌های سیاسی به دلیل ظهور نیروهای اصلاح‌طلب و تلاش آنها برای آزادی، ورود مهاتما گاندی به صحنهٔ مبارزات استقلال‌طلبانه و جنبش ساتیاگراها، زمینه‌های رشد سیاسی در این شبه‌قاره بیش از گذشته فراهم شد. در صحنهٔ جهانی نیز با پایان جنگ جهانی اول و انقلاب‌های اجتماعی در دنیا، مردم به ارتباطات گسترده‌تری با دنیای غرب دست یافتند. تحولات فرهنگی و داستان‌نویسی نیز پیرو این تغییرات، به شکلی تازه‌تر به رشد خود ادامه داد.

منشی پریم‌چند و جه شنکر پرساد، دو تن از پایه‌گذاران ادبیات داستانی نوین هندی، در این دوره ظهور کردند و سبک و سیاقی تازه در نوع داستان‌نویسی نوین ایجاد شد. آنها ویژگی‌های انسان معاصر، توانایی‌ها و

حضورش در صحنه‌های جدید اجتماعی و افکار خرافی و موهوم‌پرستی را با دیدی انتقادی در داستان‌های خود منعکس کردند.

آثار منشی پریم چند نمونه برجسته داستان‌نویسی در تاریخ داستان‌نویسی مدرن هند است. او را به دلیل پایه‌ریزی طرحی جدید در داستان‌نویسی معاصر هند، آفرینش نمونه‌های بدیع داستانی و تکنیک‌های روایی جدید، «پدر ادبیات داستانی مدرن هند» نامیده‌اند. جایگاه او در ادبیات داستانی معاصر کشور هند را می‌توان با جایگاه صادق هدایت در ادبیات نوین ایران مقایسه کرد. پریم چند از جمله آزادیخواهان فعال دهه‌های نخست قرن بیستم بود که در دوره جنبش عدم همکاری گاندی، به طرفداران او پیوست. برای او داستان‌نویسی وسیله بیداری جامعه، مبارزه با فقر و خرافات و تغییر مناسبات موجود بود. از این رو، اساس مضامین داستان‌های او رابطه جامعه و مردم است. پریم چند زبان گفتاری و روزمره مردم را به فضای داستان وارد کرد، به شیوه‌های پرداخت داستان صورتی تازه بخشید و آن را از سیطره پند و اندرز و پیام‌های مستقیم اخلاقی و اجتماعی خارج ساخت. نویسندگان بسیاری در همان دوره و پس از آن به وی تأسی کردند و به سبک و سیاق او نوشتند. اهمیت آثار این نویسنده تا پایه‌ای است که در برخی از کتاب‌های تاریخ ادبیات معاصر هند، ملاک تقسیم‌بندی دوره‌های داستان‌نویسی قرار گرفته است؛ به این معنی که داستان‌نویسی جدید هند را به ۴ دوره تقسیم کرده‌اند: دوره قبل از پریم چند، دوره پریم چند، دوره پس از پریم چند و دوران پس از استقلال.

در دوره پریم چند مفاسد اجتماعی، معضل جهیزیه دختران، چند همسری، نمایش فقر مادی و فرهنگی، مشکلات بیوگان، بوروکراسی، تجمل‌گرایی، ایجاد تفرقه و آشوب میان هندوان و مسلمانان به دنبال سیاست‌های تفرقه افکنانه انگلیسی‌ها، تحمیق و فریب مردم توسط روحانیون هندو، در صدر مضمون‌های پرداخته شده است. همچنین در کنار

در تحلیل و بررسی نمونه‌های ارائه شده

بیشتر بر مضمون و محتوای داستان‌ها تکیه شده و توجه به تکنیک و شیوه‌های پرداخت داستانی، در سایه قرار گرفته است. داستان‌ها عموماً رنگ انتقادی و رئالیستی دارند و گرایش به طنز در آنها به چشم می‌خورد. داستان‌های اردو زبان، به شهادت بیست داستان برگزیده شده، از قوت داستان‌پردازی بیشتری برخوردارند؛ در حالی که تنوع مضمون در داستان‌های هندی بیش از داستان‌های اردوست

آن، مضامین تاریخی، اساطیری و اخلاقی نیز مورد توجه قرار گرفت. ورود زبان گفتاری، ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحات کوچه و توده مردم به گستره فضای داستان، از ویژگی‌های زبانی این دوره است.

پس از استقلال هند در سال ۱۹۴۷ و دوپارگی هند و جدا شدن پاکستان، بسیاری از نویسندگان تحت تأثیر وقایع جدید سیاسی و نفرت و دشمنی هندوان و مسلمانان، کوتاه‌بینی مردم و غوغاسالاری و فرصت‌طلبی‌های گروهی را در آثار خود تصویر کردند. تغییر معیارهای زندگی به علت رویدادهای سیاسی و اقتصادی، تحوّل شیوه‌های زیست و آشنایی آنها با افکار غربی، در آثار داستانی سال‌های بعد از استقلال بیشتر مشهود است. آزادی و استقلال و تبعات مثبت و منفی آن، با خود نتایج ارزشمند به همراه آورد که بر داستان‌نویسی بعد از استقلال تأثیراتی مهم برجا گذاشت. افزایش قیمت‌ها، رشد فساد اجتماعی، نامیدی نسل جوان در نتیجه تبعیض‌های شغلی و بی‌عدالتی‌های طبقاتی، تضعیف پیوندهای خانوادگی، ظهور ارزش‌های جدید اجتماعی و از همه مهم‌تر، آزادی در نوشتن، بر تغییرات سریع رشد و توسعه داستان‌نویسی از جمله این عواملند. در همین دوره است که بر روابط آزاد زن و مرد تأکید می‌شود و زنان در نقش‌های مختلف در داستان‌ها حضور می‌یابند و بر فردیت آدمی بیشتر تأکید می‌شود. تأثیر عقاید مارکس، لنین، مائو، گاندی، فروید، آرویندا و دیگر فلاسفه هندی، در داستان‌های این دوره آشکارا دیده می‌شود و رئالیسم اجتماعی برجسته می‌گردد. همچنین زبان و نثر صراحت و وضوح بیشتری می‌یابد که به گسترش زبان هندی، به عنوان زبان ملی، کمک می‌کند. مضامین داستان‌های دهه اول پس از استقلال را به طور عمده، بیان مشکلات زندگی اجتماعی و کشمکش با قوانین جدید، نگاه تازه به مسائل بیوگان، روسپیان، شیربها، مشکلات نجس‌ها، معضلات زندگی در کلنی‌های خانوادگی، مشکلات سیاسی و برآورده نشدن خواسته‌های مردم بعد از استقلال، مناسبات رو به گسترش سرمایه‌داری، استعمار کارگران، کشمکش احزاب و حکومت، زندگی روستایی و جنبش‌های دهقانی تشکیل می‌دهد.

دهه‌های پنجاه و شصت قرن بیستم، دوره منازعات سیاسی مربوط به تشکیل قانون اساسی، گسترش قانون، تشکیل وزارتخانه‌ها، درگیری‌های جنگ جهانی دوم، استقلال هند و جدایی پاکستان و جابه‌جایی و انتقال جمعیت زیادی از مردم از یک قسمت به قسمت دیگر، فجایع قتل عام‌های هندوان و مسلمانان، مرگ‌ها و جدایی‌ها، آزادی و استقلال، مواجهه اجتماعی و برخورد با فرهنگ غربی در سطوح وسیع‌تر و عمیق‌تر، از جمله اتفاقات این دوره‌اند و پیرو این تحولات، احساس یأس و بدبینی، انعکاس غم و رنج مردم محروم و تهیدست و پرداختن به موقعیت زنان، در داستان‌های این دوره بازتاب می‌یابد.

ظهور نویسندگان زن و جنبش طرفداران آزادی زنان، از اتفاقات مهم دهه‌های پنجاه و شصت قرن بیستم محسوب می‌شود. زنان نویسنده عمده توجه خود را در داستان‌هایشان به زندگی عاطفی و احساسی زنان،

ناکامی آنان و قربانی شدن آنها، حقوق زن و خانواده، مشکلات زنان بیوه، احساس شفقت به کودکان و مسائل سیاسی، زندگی‌های خانوادگی، حمله به خرافات و موهومات معطوف داشتند.

در دهه‌های هفتم و هشتم شکاف‌های طبقاتی ناشی از مدرنیسم، تعادل زندگی جامعه را به هم ریخته است. انتقاد از شکاف‌های طبقاتی، جزم‌اندیشی‌ها و نفرت‌های مذهبی، در آثار این دوره دیده می‌شود. تأثیر مارکس و گاندی بر افکار نویسندگان این دو دهه کمتر شده است و نویسندگان به واقعیت‌های زندگی هندی نزدیک‌تر شده‌اند و واقعیت‌ها را به گونه‌ای که هست، منعکس می‌کنند.

نویسندگان زن در این دو دهه فعال‌تر شده‌اند، در پی هویت‌جویی و یافتن موقعیت خود در جامعه هستند و از اشتغالات روزمره و بی‌نظمی‌های زندگی‌های تحمیلی مدرن و کشمکش‌های ذهنی در زندگی روزمره می‌گویند. در داستان‌های آنها، زنان علاوه بر نقش‌های معمول، در چهره‌های معشوقه نیز دیده می‌شوند و نمایش روابط آزاد جنسی و بیان خواسته‌های جنسی آنان عریان‌تر شده است.

آثار نویسندگان دهه‌های نهم و دهم بیشتر متأثر از تحولات سیاسی و تعامل‌های بین‌المللی است. آنها از محدوده ارزش‌های ملی و میهنی فراتر رفته‌اند، به ارزش‌های جهانی می‌اندیشند و ضمن انتقاد از سنت‌ها و مذهب، به ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جهانی می‌پردازند؛ از نظام سیاسی کشور، عملکرد نادرست طبقه حاکم، اغتشاشات مذهبی و فساد سیاستمداران، که از احساسات ملی و مذهبی مردم برای رسیدن به اهداف سیاسی خود بهره‌برداری می‌کنند، انتقاد می‌شود. همچنین انتقاد از سنت‌های آیین هندو، که موجب عقب‌ماندگی، قبول فقر، ضعف فرهنگی و پذیرش استثمار می‌شود، و تکیه بر آزادی عقیده و رفاه عمومی، از ویژگی‌های مشترک اغلب داستان‌های این دو دهه است. در همین دوره،

اگر کتاب حاضر را یک آنتولوژی بپنداریم، آن را فاقد ویژگی‌های یک آنتولوژی جامع خواهیم یافت. انتخاب ۱۰ داستان نمونه‌وار از صد سال داستان کوتاه یک ملت، به هیچ عنوان کافی به نظر نمی‌رسد و بر خلاف ادعای مؤلفان در مقدمه کتاب، نمی‌تواند معرفی‌ای جامع از جریان‌های داستان‌نویسی یک کشور به دست دهد

اگر کتاب حاضر را یک آنتولوژی بپنداریم، آن را فاقد ویژگی‌های یک آنتولوژی جامع خواهیم یافت. انتخاب ۱۰ داستان نمونه‌وار از صد سال داستان کوتاه یک ملت، به هیچ عنوان کافی به نظر نمی‌رسد و بر خلاف ادعای مؤلفان در مقدمه کتاب، نمی‌تواند معرفی‌ای جامع از جریان‌های داستان‌نویسی یک کشور به دست دهد

داستان‌نویسی هندی از نظر ساخت و مضمون به اوج تکامل خود می‌رسد و جدیدترین تکنیک‌های روایی مدرن در آثار نویسندگان این دوره دیده می‌شود.

پس از توضیحات کلی و برشمردن ویژگی‌های عمده داستان کوتاه و معرفی نویسندگان شاخص آنها، ۱۰ داستان کوتاه از ۱۰۰ سال داستان‌نویسی انتخاب شده است، تا شمایی کلی از وضعیت داستان‌نویسی هندی را به دست دهد. ملاک انتخاب داستان‌ها، به زعم مؤلفین کتاب، نمایش موضوعات مشترکی است که مورد توجه اغلب داستان‌نویسان و بیانگر دیدگاه‌های متفاوت آنهاست.

نگاهی به ده داستان انتخاب‌شده

سه داستان نخست، از نویسندگان نسل اول داستان‌نویسی هندی، یعنی نویسندگان دهه‌های نخست قرن بیستم، که در پایه‌گذاری ادبیات نوین هند نقش مؤثر داشته‌اند، انتخاب شده است. در این سه داستان، روح میهن‌پرستی و حس وفاداری مضمون کلی داستان‌هاست. به علاوه، نویسنده با نگاه قضاوت‌گر خود در متن حضور مرئی دارد. نویسندگان این سه داستان، از مبارزان استقلال‌خواهی هند در آغاز قرن بیستم میلادی هستند و به منظور توسعه زبان هندی، زبان داستان‌های خود را به زبان عامه نزدیک کرده‌اند. گرایش نویسندگان به موضوعات تاریخی در سه دهه اول قرن بیستم، نمایان‌گر احیاء روح ملی و دفاع از ناسیونالیسم در برابر حضور استعمار انگلیس در هند است.

داستان کوتاه اول، شطرنج‌بازان، از منشی پریم‌چند، یک داستان نمادین (سمبولیک) و روایتی تاریخی از اوضاع سیاسی هند قبل از تسلط انگلیسی‌هاست. راوی دانای کل، به عنوان روایت‌گر تاریخ، برشی از آن را با فضاسازی مناسب دوره مورد نظر بازسازی کرده است. داستان با طنزی گزنده، به غفلت و بی‌توجهی حاکمان کشور می‌پردازد و واقعیت‌های پشت پرده حاکمیت را افشا می‌کند. ساختار داستان به نمایشنامه نزدیک است و دیالوگ نقش پیش‌برنده روایت داستان را بر عهده دارد.

داستان دوم به نام «گفته بود» داستان کوتاه جنگی است و مربوط به حضور نیروهای هندی در جنگ جهانی اول در میدان جنگ فرانسه علیه آلمان است. نکته قابل توجه این داستان، تکنیک روایت آن است؛ داستان از پنج صحنه به شیوه نمایشنامه تشکیل شده است و دو روایت موازی، آن را به پیش می‌برند. راوی دانای کل و قهرمان اصلی، با تک‌گویی‌های خود، پیش‌برنده وقایع داستانند. نویسنده، هنرمندانه پنج صحنه داستان را به هم پیوند می‌زند و برای گشودن گره‌ها و ابهامات داستان، خواننده را فعالانه به مشارکت می‌خواند.

داستان یادش نیز از داستان‌های پیش از استقلال است، که توسط چه شنکر پرساد، از پایه‌گذاران ادبیات نوین هندی، نوشته شده است. مضمون داستان، تقابل عشق به انسان و عشق به میهن است، که در پایان، عشق به میهن غلبه می‌یابد. نکته قابل توجه این داستان، انتخاب یک زن، به عنوان قهرمان اصلی و نماد میهن‌پرستی است، که با روحیه عصیان و

متکی به خود، میهنش را از توطئه دشمن می‌رهاند.

نگاه طنزآمیز و انتقادی به برخی رسوم مذهبی آیین هندو، و رواج موهومات و خرافه‌ها، از مضامین تکرارشونده همه دوره‌های داستان‌نویسی نوین هندی است. داستان توبه از نقش روحانیون ریاکار و شیاد در زندگی مردم ساده‌لوح و به‌ویژه زنان پرده برمی‌دارد.

روح بو لزام، از پرسیایی، از داستان‌های گزیده بعد از استقلال است. نگاه طنزآمیز به بوروکراسی عمیق و غیر قابل تغییر هند و رشوه‌گیری، به علاوه ساخت نمادین (سمبولیک) داستان، پیوند مسائل زمینی و آسمانی، ورود فرشته مرگ برای بازستاندن حق از دست‌رفته شخصیت اصلی داستان در هزارتوی سیستم فاسد اداری، از ویژگی‌های قابل توجه داستان است.

در داستان مالک خرابه فجاج و خشونت‌های مذهبی بین هندوها و مسلمانان در جریان استقلال هند و جدایی پاکستان، مضمون اصلی داستان است. نگاه انتقادی نویسنده به گوشه‌ای از مصیبت‌های انسانی، محور این داستان را تشکیل می‌دهد.

داستان کوتاه نونه از گزینش‌های خوب مؤلفان کتاب است. نونه‌نگاهی به موقعیت زنان در جامعه هند، ازدواج‌های تحمیلی و شرایط بیوگان دارد. داستان با نامه شروع می‌شود، که بهانه‌ای برای گریز به گذشته غم‌انگیز نونه، شخصیت اصلی داستان، است.

داستان‌نویسی اردو زبان

بخش دوم کتاب، به تاریخچه زبان اردو، ماهیت، چگونگی شکل‌گیری و تکوین آن می‌پردازد. این بخش با معرفی نخستین شعرا و نویسندگان اردو زبان آغاز می‌شود. نخستین داستان‌های اردو در چارچوب داستان‌های فارسی نوشته شده‌اند. عواملی مانند تأسیس کالج‌ها، روزنامه‌ها و مجلات، چاپخانه‌ها، آشنایی با زبان انگلیسی و آثار نویسندگان غربی در پیدایش و روایی رمان و داستان کوتاه اردو در شبه‌قاره، به عنوان عوامل اصلی برشمرده شده‌اند. منشی پریم‌چند، پدیدآورنده داستان کوتاه هندی، پیش‌قراول داستان کوتاه‌نویسی اردو زبان نیز هست. بسیاری از داستان‌های کوتاه او به هر دو زبان به صورت فیلم‌های داستانی و سینمایی به روی صحنه رفته است. در فصل دوم این بخش، بعد از معرفی کوتاه شماری از نویسندگان اردو زبان، ده داستان از داستان‌نویسان معروف، که اغلب برندگان جوایز ادبی نیز بوده‌اند، آورده شده است.

در داستان نخست، با عنوان رفیق تنهایی، مردی فقیر و زشت‌رو مورد آزار و تحقیر جامعه قرار می‌گیرد و به جبران آن، همه عشق و نیاز عاطفی خود را در حمایت از توله‌سگی خلاصه می‌کند. راوی دانای کل، ضمن بیان فقر و غربت و نمایش روابط ظالمانه اجتماعی، به خواننده پیام دوستی و مدارا می‌دهد. پناه بردن دو موجود تنها و رانده‌شده و دوستی انسان و حیوان، به همراه غربت و نوستالژی، به داستان سنگ و دلگرد هدایت بی‌شباهت نیست.

یکی از موضوعات مکرر در ادبیات و سینمای هند، موضوع جدایی هند و پاکستان و ناگواری‌های ناشی از آن در سرنوشت مردم این دو کشور

است، که تأثیر تلخ آن در بسیاری از آثار دوره‌های پس از استقلال تا به امروز دیده می‌شود. در داستان بازکن، آسیب‌های جسمی و جنسی و روانی زنان در میانه این خشونت‌ها موضوع داستان است.

انتقاد و نگاه طنزآمیز به موضوع سیاستمداران و رهبران احزاب سیاسی، که از احساسات هواداران برای نیل به اهدافشان استفاده می‌کنند و سپس آنها را به خود رها می‌کنند، موضوع داستان مجسمه‌ها بیدار می‌شوند است. بی‌اعتمادی به سیاستمداران و انگیزه‌های سودجویانه آنها به نفع احزاب و یأس مردم نسبت به فعالیت احزاب در راستای به انحراف کشیده شدن اهداف رهبران استقلال، از جمله نکاتی است که در داستان به آن اشاره شده است.

داستان لحاف از عصمت چغتایی، یکی از نویسندگان زن شناخته‌شده در داستان‌نویسی اردو زبان است. این داستان را می‌توان یکی از گزینش‌های بسیار خوب مؤلفان کتاب به شمار آورد. لحاف داستانی است هنرمندانه و ارو تیک، من راوی، دخترچه‌ای است که گزارش مشاهدات خود از انحرافات رفتاری و مشکلات زندگی عاطفی زنی از اقوامش را روایت می‌کند. انتخاب راوی کودک و تجاهل او در شرح ماجرا، بسیار هوشمندانه اجرا شده است.

راه کج، داستان خیانت زنان و مردان و وقایع پشت‌پرده برخی زندگی‌های خانوادگی است. موضوع داستان، نمایش گوشه‌ای از زندگی دو خانواده متوسط شهری در لاهور است که به دنبال تنوع در رابطه جنسی، به فریب یکدیگر مشغولند.

داستان آژن، نمایش زیبایی از تفاوت‌ها و تبعیض‌های طبقاتی و فقر و انتقام از این فاصله‌هاست. در این داستان، دختر خدمتکار خانه با قربانی کردن خود، سرانجام انتقام تحقیرهای سال‌های گذشته را از دختر هم‌سن و سال صاحبخانه می‌گیرد.

برآورد کلی از گزینش داستان‌ها

بیست داستان انتخابی از صد سال داستان‌نویسی کوتاه هندی و اردو، تصویری از فرهنگ، روابط اجتماعی و فردی و طرز تفکر مردم و به عبارتی، «عنصر هندی» را در فضای داستان‌ها گسترده است. رویکرد انتقادی و طنزآمیز به سنت‌های غلط اجتماعی، مثل ازدواج‌های تحمیلی، پیچیدگی‌های سیستم بوروکراسی و رشوه‌گیری و فقر و فاصله‌های طبقاتی، مصیبت‌ها و تبعات دوپارگی هندوستان و موقعیت زنان، در صدر مضامین داستان‌ها قرار دارند. راوی اغلب داستان‌ها دانای کل و مضمون‌گرایی، گرایش مسلط نویسندگان است. در تحلیل و بررسی نمونه‌های ارائه‌شده نیز بیشتر بر مضمون و محتوای داستان‌ها تکیه شده و توجه به تکنیک و شیوه‌های پرداخت داستانی، در سایه قرار گرفته است. داستان‌ها عموماً رنگ انتقادی و رئالیستی دارند و گرایش به طنز در آنها به چشم می‌خورد. داستان‌های اردو زبان، به شهادت بیست داستان برگزیده‌شده، از قوت داستان‌پردازی بیشتری برخوردارند؛ در حالی که تنوع مضمون در داستان‌های هندی بیش از داستان‌های اردوست.

اما داستان‌های انتخاب‌شده را نمی‌توان در سوییۀ کلی آن، نماینده و معرّف جامع داستان‌های کوتاه هندی و اردو در قرن بیستم به شمار آورد. انتخاب ۱۰ داستان، برای نمایش تنوع موضوعی و سبکی کافی به نظر نمی‌رسد و جا داشت مؤلفان کتاب از نمونه‌های بیشتری برای معرفی داستان کوتاه‌نویسی هندی و اردو استفاده کنند.

آسیب‌شناسی

الف. آنتولوژی یا تاریخ ادبیات تحلیلی

اگر کتاب حاضر را یک آنتولوژی بیندازیم، آن را فاقد ویژگی‌های یک آنتولوژی جامع خواهیم یافت. انتخاب ۱۰ داستان نمونه‌وار از صد سال داستان کوتاه یک ملت، به هیچ عنوان کافی به نظر نمی‌رسد و برخلاف ادعای مؤلفان در مقدمۀ کتاب، نمی‌تواند معرفّی‌ای جامع از جریان‌های داستان‌نویسی یک کشور به دست دهد. در زمان‌بندی داستان کوتاه هندی نیز خلل‌هایی دیده می‌شود؛ سه داستان با مضامین و پرداخت‌های کماکان مشترک، از سال‌های ۱۹۱۸ تا پیش از استقلال انتخاب شده‌اند و با توجه به رشد داستان‌نویسی و تنوع ساختاری و معنایی و اختصاص تنها هفت داستان به پنج دهه داستان کوتاه‌نویسی پس از استقلال، چشم‌اندازی درخور به دست داده نمی‌شود؛ هرچند که این اثر به عنوان نخستین کار در این حوزه کاری بر قدر باشد.

ب. کلی‌گرایی‌های مبهم

و اما این اثر در کسب امتیاز یک تاریخ ادبی - تحلیلی نیز موفق نیست. چنان که اشاره شد، فصل اول از هر دو بخش کتاب، به تاریخچه داستان کوتاه هندی و اردو و بیان زمینه‌ها و عوامل تحولات آنها اشاره می‌کند. نگاه کلی‌گرا و شتاب‌زده و اشاره‌وار، در پاره‌ای موارد، تسلسل و پیوستگی تاریخی داستان‌نویسی را مبهم می‌سازد. تمرکز بر بعضی از دوره‌های تاریخی و تراکم مطالب آن، در مقابل غفلت از برخی دوره‌های دیگر، توضیحات ناکافی در خصوص نویسندگان اثرگذار و عبور گذرا و عجولانه، از ایرادهای اساسی در یک تاریخ ادبیات است. در بخش معرفّی داستان‌نویسی به زبان اردو، این غفلت بیشتر دیده می‌شود. پرداختن به شعرا و نخستین اردوسرایان، بدون شک در کتابی که به داستان‌نویسی اختصاص یافته و نویسنده با محدودیت حجم کتاب نیز مواجه است، ضروری به نظر نمی‌رسد. از سوی دیگر، عدم زمان‌بندی دقیق دوره‌های داستان‌نویسی اردو، چشم‌اندازی مناسب از پیدایش و رشد و روایی آن به دست نمی‌دهد. بخش اول کتاب از سامان‌بندی و نظم زمانی دقیق‌تری برخوردار است؛ در حالی که در بخش دوم، سکنه‌های زمانی و ابهام بیشتری به چشم می‌خورد.

ج. لزوم اشاره به جنسیت نویسندگان

در ترجمۀ داستان‌های برگزیده به زبان فارسی، نام نویسندگان و آثار آنها به زبان‌های هندی و اردو با املاهای فارسی آورده شده است. به علاوه، برای حفظ حال و هوای بومی و فرهنگی، نام جشن‌ها و اعیاد و مناسبت‌ها و آیین‌های مذهبی و سنتی، غذاها و درخت‌ها با حروف فارسی ذکر شده

و توضیحات آن به زیرنویس ارجاع داده شده است. و اما برای خوانندۀ ایرانی که با نام‌های هندی آشنا نیست، تفکیک جنسیتی آنها بر مبنای نام نویسندگان ممکن نیست و لازم بود به جنسیت نویسندگان در کتاب اشاره می‌شد تا خواننده به فراوانی داستان‌نویسان مرد و زن، نوع نگاه، دغدغه‌های مضمونی و فرمی نویسندگان و شیوه‌های پرداخت آنها بیشتر آشنا می‌شد.

د. عدم ذکر تاریخ نوشته شدن داستان‌ها

نکتۀ مهم غفلت‌شده، ذکر نکردن تاریخ دقیق چاپ داستان‌های برگزیده است، که بررسی و ارزیابی آنها را با مشکل مواجه می‌کند. برای دریافت تاریخ تقریبی داستان‌ها باید به بیوگرافی‌های مختصر نویسندگان در فصل‌های گذشته مراجعه کرد و تاریخ آن را به ظن و گمان دریافت؛ در حالی که ذکر تاریخ هر داستان در کنار عنوان داستان، مشکل را به طور کلی مرتفع می‌سازد.

ه. لغزش‌های چاپی و نگارشی

وجود غلط‌های چاپی و نگارشی در متن، که از بیست مورد تجاوز می‌کند، از عدم حضور یک ویراستار جدی خبر می‌دهد.

در جمع‌بندی کلی، می‌توان گفت که کتاب داستان‌نویسی معاصر هند، چشم‌اندازی کلی و اطلاعات اولیه و مناسبی در عرصۀ شناخت داستان‌نویسی کشور هند در دو حوزه زبانی هندی و اردو به خواننده فارسی زبان عرضه می‌کند و با ترجمۀ خوب داستان‌ها در کنار برخی کاستی‌ها، که در آغاز راه طبیعی می‌نماید، گامی ارزشمند در شناخت داستان‌نویسی ملل دیگر در اختیار خواننده قرار می‌دهد.

پی‌نوشت

* دکترای ادبیات تطبیقی، مدرّس دانشگاه پیام‌نور.

کتابنامه

- جلیلی جهان‌تیغ، مریم و راجندر کمار، ۲۰۰۵م، داستان‌نویسی معاصر هند. چاپ اول: دهلی: انتشارات بخش فارسی دانشگاه دهلی.
- S.P.Sen, 1998. History in Modern Indian Literature. New Delhi.
- Kamal N .Awasthi, 1993. Contemporary Indian Fiction (An Anthology of Essays) ABC Publications.
- Walsh William, Indian Literature in English, London: Longman 1990.
- Arvind Krishna Mehrota , 2003. Illustrated History of Indian Literature , Permanent black Delhi.